

Aproximació a la renovació pedagògica

Joan Domènech Francesch*

Introducció

Per a qualsevol persona que treballa en l'àmbit educatiu català, *renovació pedagògica* és un terme conegut. Si en cerquem, però, la definició en els diccionaris pedagògics, ens sorprendrem, ja que en la majoria no el trobarem. Monés el recull en el seu petit *Diccionari abreujat d'educació* (MONÉS, 1987) i ens el defineix com «un concepte que s'utilitza al nostre país per valorar els canvis que s'han produït en el món educatiu, especialment referits al segle xx». Remarca que cal no confondre'l amb la *innovació educativa* i defensa un concepte «essencialment políticopedagògic; sobretot al nostre país, ateses les seves característiques socioculturals, sociolingüístiques i sociopolítiques».¹

* Joan Domènech és mestre d'Educació Primària al CP Lluís Millet i membre del CRP de Santa Coloma de Gramenet. Així mateix, és president de la Federació de MRP de Catalunya. Escriu habitualment en revistes especialitzades sobre temes relacionats amb l'educació.

Adreça professional: Federació de MRP de Catalunya. Còrsega 271, 3r 2a. 08008 Barcelona. Tel. 218 78 87. Fax 415 36 80

(1) Monés. *Diccionari abreujat d'educació*, 1987, pàg. 74.

En el nostre context, el terme és utilitzat per sectors diferents i amb una gran diversitat de connotacions. Sentim a parlar de renovació pedagògica com d'un aspecte de la nostra tradició vinculada a d'altres situacions històriques –és, potser, un altre símbol de Catalunya que espera un nou renaixement?–, com una moda que es basa en el voluntarisme –és a dir, com una qüestió passada de moda–, o també com una contraposició a moviments més institucionals que propugnen la innovació educativa (no hem d'oblidar que l'administració estatal va crear, en el seu moment, una Direcció General de Renovació Pedagògica).

Sense menysvalorar la diversitat d'accepcions del terme, voldríem apropar-nos-hi des del punt de vista de l'experiència dels Moviments de Renovació Pedagògica, un punt de vista lligat a un context històric determinat i que només pot definir-se a partir de les característiques socioculturals de la seva reflexió/acció. Qualsevol aproximació a aquest concepte requeriria, per tant, una anàlisi a fons de la literatura produïda pels Moviments de Renovació Pedagògica i per altres sectors en els darrers vint anys, tenint en compte, a més, les experiències que es vanden en el nostre país des de principis de segle. Amb aquest article, pretenem només descriure alguns aspectes que poden donar una visió global, amb referències a la situació actual.

Per tal de situar aquest punt de vista recollim, en primer lloc, la definició que vam elaborar col·lectivament a Lloret de Mar (FMRP, 1993, 58): «La Renovació pedagògica és una actitud i un procés constant de recerca de noves idees, propostes i aportacions que comporten un canvi i una millora en educació».²

Una pràctica espontània i creativa

Renovació pedagògica i qualitat educativa són dos conceptes íntimament lligats. No podem entendre el primer sense referir-lo al procés que es dona en els centres educatius, impulsat individualment o col·lectivament, i que té com a conseqüència la millora dels processos educatius. La renovació pedagògica neix com el resultat d'incidir en les situacions educatives per tal de millorar-les, trobar solucions a situacions conflictives o problemàtiques, o introduir nous elements en la pràctica escolar. Aquesta voluntat té com a referència el context educatiu en el qual actua -generalment, les experiències són renovadores

en un context educatiu concret i difícilment traspassables-, ho fa des del pluralisme pedagògic, ja que no s'identifica amb cap corrent concret, i s'enriqueix a partir del contrast entre punts de vista diversos. La renovació pedagògica actua sobre els processos i incideix en els resultats. Incideix en la capacitat autònoma i reflexiva dels equips de professors dels centres educatius.

Una de les seves característiques és la poca estructuració. En general es produeix en processos espontanis, impulsats per tot un centre educatiu -inclosos tots els estaments- o per grups de professors no organitzats. La renovació pedagògica forma part d'un procés natural en el qual els interessats es qüestionen la realitat i generen una actuació per millorar-la.

El fet que sigui un procés, de vegades sense cap recolzament especial de l'Administració, dèbilment organitzat i basat en la voluntat dels seus impulsors, no s'ha de considerar com un fet necessàriament negatiu, ja que té conseqüències directes en la seva riquesa i creativitat. Sovint és preferible aquesta espontaneïtat, que la burocratització que domina algunes experiències institucionals.

(2) En la bibliografia que figura al final de l'article, s'hi poden trobar referències sobre documents i articles que completen aquesta visió del terme, elaborada pels Moviments de Renovació Pedagògica.

La renovació pedagògica es genera en i des de l'interior del centre educatiu

Un dels factors que fa que els processos de canvi suposin en la pràctica una millora educativa, és que el procés es genera des de l'interior del centre educatiu.

Les dificultats d'aconseguir que els centres, per si sols, canviïn el seu funcionament, millorin les seves estratègies, assumeixin els canvis qualitatsius que es proposen, s'adaptin a noves circumstàncies d'un món en vertiginós procés de canvi, han portat les administracions educatives a dissenyar processos de reforma que impulsin aquestes innovacions. Aquests processos, basats en canvis legislatius i organitzatius, quan han arribat a la realitat de cada centre, han intentat suplir el paper dels centres educatius, la qual cosa ha portat a una burocratització del canvi, a la seva tecnificació, o ha provocat, fins i tot, un moviment de resistència. En definitiva, s'han tergiversat els processos que s'han volgut generar a partir de les reformes proposades.³

Entre una actuació externa que supleix i una actuació que potencia les possibilitats de canvi des del mateix centre hi poden haver nivells molt diversos. La preocupació per intervenir en els processos educatius té unes característiques positives si realment aconsegueix canviar actituds, ja que en educació només s'avança a partir del convenciment. I, encara que no sempre, l'Administració actua burocràticament menysvalorant la capacitat d'innovar dels centres. Tenim massa exemples propers per fer un crit d'atenció sobre aquest fet.

No hem d'oblidar tampoc les conseqüències de reformes excessivament generals i ambicioses: tot canvi produeix una resistència directament proporcional a la seva magnitud. I si, a més de no poder disposar de prou recursos econòmics, es desenvolupa una política que no aprofita tots els recursos que els propis centres tenen, contribuirem a augmentar la base social de resistència al canvi proposat.

El perill que una proposta externa no produeixi el canvi desitjat per molt encertada que sigui la proposta i que tingui unes con-

(3) Totes les propostes de formació adreçada al centre (institucional) representen un intent de promoure una política diferent referida a l'impuls del canvi i de les reformes educatives.

Sobre el funcionament dels centres educatius i la seva relació amb els

processos d'innovació, pot consultar-se: Huberman, *Cómo se realizan los cambios en educación*, UNESCO-OIE, 1973; Hernández i Sancho, «Somien els innovadors amb realitats galàctiques?», a: *Temes de Renovació Pedagògica*, núm. 14, pàg. 11 (Traduït de *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 214).

seqüències secundàries negatives no és una qüestió que afecti solament l'administració educativa, sinó també qualsevol dels agents que des de fora de l'escola intenten influir en el seu funcionament. Els mateixos Moviments de Renovació Pedagògica, quan desenvolupen propostes que, pel fet de ser externes, poden substituir el procés que ha de realitzar cada centre educatiu, cauen també en una política estèril i en alternatives que esdevenen tan minoritàries com ineficaces.

Com generar processos de renovació pedagògica

Per tal de generar processos de renovació pedagògica en els centres educatius, podem pensar en actuacions que vagin en les línies següents:

- Cal realitzar tasques de sensibilització del conjunt de la comunitat educativa, per aconseguir que es vulgui i es demani el canvi, relacionant aquest canvi amb la necessitat i possibilitat de millora educativa. En aquest procés és important afavorir l'explicitació de les necessitats i reivindicacions del conjunt d'estaments alhora educatius i, canalitzar-les adequadament. Aquestes necessitats són d'una gran diversitat, la qual cosa s'ha de tenir en compte. En tot cas, proposaríem començar per les del sector del propi alumnat.

- El professorat és també un aspecte clau. Per tal d'incorporarlo al procés de canvi i vèncer les seves possibles resistències, és imprescindible que s'estableixin mecanismes de participació real en la presa de decisions sobre les propostes de canvi. Els models i les estratègies de formació que es basen en un fort lligam entre teoria i pràctica contribueixen també a aquest convenciment necessari, així com a establir sistemes de promoció de la seva tasca basats en la potenciació del treball en equip, la valoració de la funció docent i la capacitat d'assimilar i potenciar actuacions de renovació pedagògica en el centre educatiu.

- És necessari també que s'introdueixin canvis en les actuacions dels agents externs al centre educatiu. Aquests agents han d'augmentar la seva competència i la seva relació amb la funció docent. Però tot això és insuficient si no assumeixen fonamentalment un paper de facilitadors del canvi, sense pretendre necessàriament de generar-lo.

- Finalment no podem oblidar la necessitat d'una política que desenvolupi línies d'investigació sobre tots aquests aspectes, qüestió sobre la qual té una gran responsabilitat tant l'administració educativa com la pròpia Universitat, mitjançant les seves facultats de ciències de l'educació. També hem de manifestar que ni l'Administració ni la Universitat destinen recursos suficients a aquestes línies de recerca pedagògica.

Com es poden impulsar aquestes línies d'actuació?

Aconseguir que els centres educatius impulsin processos de renovació requereix una actuació des de diverses direccions, però sempre amb l'objectiu de restablir la confiança en la capacitat dels centres de promoure i realitzar millores.

Aquests canvis s'han de recolzar en els elements renovadors ja existents, potenciant-ne i multiplicant-ne la capacitat d'incidència, afavorint-ne el desenvolupament, l'intercanvi i la cooperació de les seves experiències.

Naturalment, això requereix una administració diferent, que descentralitzi els àmbits de decisions i les seves competències, que es democratitzi a fons i que es decideixi a impulsar i a potenciar la renovació pedagògica, sense criteris burocràtics i valorant el paper que pot jugar en la millora del sistema educatiu. Sovint la seva preocupació perquè «tots els centres avancin» al mateix ritme produeix polítiques descafeïnades que no equilibren les mesures que ajudin a avançar tots els centres, amb el suport que cal donar als sectors més innovadors. Ni tampoc es contribueix a crear canals que facilitin el traspàs entre els diversos nivells. El sistema educatiu no és homogeni, encara que l'Administració actuï com si realment ho fos.

Però no tot ho pot fer ni ho ha de fer l'Administració. Per això, parlem també de la necessitat que la *renovació pedagògica* tingui un Moviment de Renovació Pedagògica, com a referent col·lectiu que l'identifica, que cohesioni les seves experiències particulars en contrastar-les amb d'altres, que fan possible la comunicació i l'intercanvi.

Si abans assenyalàvem la poca estructuració de la renovació pedagògica com un element que afavoria la seva creativitat, ara volem insistir en el fet que aquesta poca estructuració porta també a la dispersió, a no aprofitar els recursos que genera de manera natural.

Si renovació pedagògica és el procés que neix a l'interior del centre educatiu, sintetitzant preocupacions i propostes de millora de la comunitat educativa, el Moviment de Renovació Pedagògica, com a moviment socioeducatiu, ha de crear els canals que ajudin a superar la seva dispersió, fent circular informacions, experiències, propostes i alternatives.

Característiques del Moviment de Renovació Pedagògica

En primer lloc, construir un Moviment de Renovació Pedagògica implica articular propostes que mobilitzin diversos es-

taments amb preocupacions compartides, al mateix temps ampliar el camp de les persones que recolzen una idea, més enllà de les que estan organitzades i, com dèiem, crear referents col·lectius que identifiquin els seus membres, reafirmen la seva identitat i generin poder social per mitjà de les seves pràctiques i les accions dels seus participants. El Moviment de Renovació Pedagògica és un moviment socioeducatiu que té com a objectiu bàsic la millora de la qualitat educativa.

En segon lloc, una de les característiques essencials de les seves actuacions⁴ és que són la pròpia comunitat educativa i, especialment, el professorat els qui la promocionen i organitzen.

Pel que fa referència a la seva organització, podem dir que no té una estructura rígida i tancada i que hi conflueixen experiències diverses segons cada context. Per posar exemples de la nostra realitat, podríem citar els següents organismes que estan ajudant a estructurar aquest moviment socioeducatiu: els

Moviments de Renovació Pedagògica (amb la seva Federació, que agrupa una trentena d'associacions implantades comarcalment); el Marc Unitari de la Comunitat Educativa (organisme que agrupa, des de fa deu anys, sindicats d'ensenyament, federacions d'associacions de pares, associacions d'alumnes i Federació de Moviments de Renovació Pedagògica); i el Primer Congrés de la Renovació Pedagògica (en l'organització del qual hi ha més de cinquanta entitats representatives de tots els sectors de la comunitat educativa catalana).

Des del punt de vista dels aspectes socioculturals que identifiquen el Moviment de Renovació Pedagògica, hi ha un conjunt d'opinions, propostes i models que han anat definint la seva teoria i la seva pràctica. Remarqueu, entre d'altres, els següents: la preocupació per l'alumne i l'escola com a punts de referència bàsics del treball educatiu; la defensa del pluralisme i la diversitat, que enriqueixen el propi discurs; la preocupació educativa pels valors; la necessitat de fixar relacions estables, positives i biunívokes entre societat i escola; l'oposició a l'uniformisme; l'aposta per la participació i la descentralització del poder; la necessitat de vincular el món sindical i el món pedagògic; la preocupació pel mètode i per avançar a partir del dissenys, el conflicte i el desacord; l'equilibri entre preocupacions pedagògiques i preocupacions

(4) Identifiquem aquestes actuacions amb propostes organitzades de formació, dinamització educativa, investigació, intercanvi d'experiències, elaboració i difusió de nous materials, publicació d'alternatives i propostes, etc. Són actuacions organitzades pels Moviments de Renovació Pedagògica (escoles d'estiu, escoles d'hivern, grups de treball, publicacions...) i d'altres entitats, o, de forma més descentralitzada, per centres educatius.

polítiques; la necessitat de reclamar més recursos, racionalitzant i reutilitzant els propis; etc.

Paper específic dels Moviments de Renovació Pedagògica

Al final dels anys setanta, els grups que en el període de la transició s'havien anat organitzant en diversos territoris, al voltant de les escoles d'estiu i d'altres actuacions, es van constituir com a Moviments de Renovació Pedagògica. En un primer moment es va fer un treball de definició i extensió, però sempre des de la perspectiva de la no exclusivitat i de la necessitat de treballar per enfortir els lligams amb altres sectors i estaments. Això ha quedat recollit en molts dels documents elaborats a partir de les Terceres Jornades de MRP de Catalunya celebrades a Salou, en les quals ja vam definir clarament el concepte de renovació pedagògica i de Moviment de Renovació Pedagògica, des d'un punt de vista ampli, remarquant que en formen part entitats, institucions, persones i grups que es plantegen, genèricament, canviar qualitativament l'escola.⁵

En el context actual, si haguéssim de resumir els seus dos camps d'actuació bàsics, diríem que són: en l'àmbit dels centres educatius, tot el que faci referèn-

cia a potenciar processos d'innovació educativa; en l'àmbit social, les actuacions i propostes que contribueixin a enfortir el Moviment de Renovació Pedagògica.⁶ Els Moviments de Renovació Pedagògica, més que ser moviments socials d'una forma autònoma, treballen per contribuir a la seva consolidació. El seu caràcter unitari i plural, la preocupació per fer plantejaments globals sobre les problemàtiques educatives i la seva actuació, que parteix de l'escola i l'alumne com a referència de la seva reflexió i de la seva pràctica, són algunes de les característiques que els permeten contribuir amb més claredat a la construcció d'aquest moviment socioeducatiu per la qualitat de l'ensenyament. Creiem que aquest moviment ha de ser majoritari si volem que esdevingui un punt de referència en el treball per la qualitat educativa.

Finalment remarquem que ni la renovació pedagògica ni el Moviment de Renovació Peda-

-
- (5) MRP. *Conclusions del 2n Congrés*, Gandia, 1989. FMRPC. *Conclusions de les IV Jornades de MRP de Catalunya*, Salou, 1989. MRP. «Los movimientos de renovación Pedagógica, qué son, qué hacen, cómo actúan, cómo se organizan». A: *Documentos MRP*, 2, Apevex, 1991.
 - (6) En el text hem distingit els Moviments de Renovació Pedagògica, com a associacions de professionals de l'ensenyament, i el Moviment de Renovació Pedagògica, com a moviment de confluència d'entitats i associacions que representen el conjunt d'estaments de la comunitat educativa i que es plantegen la qualitat de l'educació.

gògica poden ser ni han de ser una qüestió de minories, qüestió que té conseqüències molt clares en la definició de les seves estratègies i de les seves actuacions concretes.

El Projecte 100 mesures per millorar l'ensenyament i el Primer Congrés de la Renovació Pedagògica

A Catalunya, totes aquestes idees les hem desenvolupat a partir del que vam anomenar Projecte 100 mesures per millorar l'ensenyament i, en concret des de 1993, amb la proposta de convocatòria i organització del Primer Congrés de la Renovació Pedagògica.⁷ Quan es publiqui aquest article, estarem en la recta final de la realització d'aquest

congrés. Algunes de les hipòtesis inicials s'hauran acomplert i en d'altres, de ben segur, caldrà continuar treballant-hi de forma continuada.

Som conscients que la realització del Primer Congrés ha estat un mitjà de posar en marxa, amb una multiplicitat de direccions, iniciatives a mig i llarg termini: vincular estaments diferents, associacions diverses, pluralitat de punts de vista; establir marcs de confluència del pensament teòric i de l'experiència pràctica; consolidar lligams entre el món sindical i el pedagògic; avançar en noves línies de reflexió; ajudar a la consolidació de xarxes de relació i cooperació entre les escoles; elevar el nivell de preocupació i reflexió social sobre els problemes educatius.

El congrés té tres grans línies de treball: reflexió, acció i organització. En dos anys no creiem que hi hagi ni temps, ni recursos, ni possibilitats per avançar en el terreny de la reflexió. Segurament, en el de l'acció se sistematitzaran propostes i experiències, potser poc conegudes fins ara i que poden ajudar a estendre línies de treball per al futur. És en el terreny de l'organització on potser es faran passos més importants, malgrat que sigui difícil i complex construir un moviment socioeducatiu per la qualitat de l'ensenyament.

Ampliar el camp de la renovació pedagògica és una tasca difícil i lenta. No és estrany que

(7) Es poden consultar les idees que configuren aquest Projecte en els articles següents: Domènech Francesch, Joan; Viñas Cirera, Jesús. «Cien medidas para mejorar la escuela pública». *Cuadernos de Pedagogía*. 1992, núm. 199. Domènech Francesch, Joan. «De la crítica a la transformación». *Cuadernos de Pedagogía*. 1992, núm. 205. FMRPC. «Moviments de Renovació Pedagògica: una mirada cap al futur». *Temes de Renovació Pedagògica*. Gener 1993, núm. 9. FMRPC. «Del Projecte 100 mesures al Primer Congrés de la Renovació Pedagògica». *Perspectiva Escolar*. Juny 1992, núm. 166.

el debat educatiu del congrés no hagi arribat al conjunt de la societat –malgrat els intents que s'han fet– ni tampoc al conjunt de centres del nostre país. Però, malgrat totes les dificultats, hem obert camins de treball, cooperació i diàleg que seran difícils de desfer. Quan s'acabi el congrés, tindrem en el nostre bagatge noves experiències, idees i propostes per fer una educació millor per a tots els infants i joves de Catalunya, conscients que això és un objectiu que no es pot assolir amb un congrés, encara que, com aquest, duri més de dos anys.

Paraules clau

Renovació pedagògica

Moviment de renovació pedagògica

Innovació educativa

Moviment social

Referències bibliogràfiques

DOMÈNECH FRANCESCH, J.; VIÑAS CIRRERA, J. (1992): «Cien medidas para mejorar la escuela pública». *Cuadernos de Pedagogía*, 199 (gener).

DOMÈNECH FRANCESCH, J.; VIÑAS CIRRERA, J. (1992): «Movimientos de Renovación Pedagógica». *Cuadernos de Pedagogía*, 199 (gener).

DOMÈNECH FRANCESCH, J. (1992): «De la crítica a la transformación». *Cuadernos de Pedagogía*, 205 (juliol-agost).

DOMÈNECH FRANCESCH, J. (1993): «Cent mesures per millorar l'ensenyament». *Guix*, 187 (maig).

FMRPC (1989): *Conclusions de les IV Jornades de MRP de Catalunya*. Salou.

FMRPC (1993): «Moviments de Renovació Pedagògica: una mirada cap al futur». *Temes de Renovació Pedagògica*, 9 (gener).

FMRPC (1992): «Del projecte 100 mesures al Primer Congrés de la Renovació Pedagògica». *Perspectiva Escolar*, 166 (juny).

HERNANDEZ I SANCHO (1993): «Somien els innovadors amb realitats galàctiques?». *Temes de Renovació Pedagògica*, 14, 11 [Traduït de *Cuadernos de Pedagogía*, 214].

HUBERMAN (1973): *Cómo se realizan los cambios en educación*. UNESCO-OIE.

MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, J. (1987): *Diccionari abreujat d'educació*. Barcelona: Graó Editorial.

MRP (1989): *Conclusions del 2n Congrés de MRP*. Gandia.

MRP (1991): «Los movimientos de renovación pedagógica, qué son, qué hacen, cómo actúan, cómo se organizan». *Documentos MRP*, 2, Apevex.

Abstracts

En este artículo se plantea aproximarnos al concepto de renovación pedagógica desde una perspectiva cultural y social, a partir de la experiencia desarrollada por los Movimientos de Renovación Pedagógica en Catalunya, en los últimos años.

Sitúa las diferencias entre renovación pedagógica, Movimiento de Renovación Pedagógica – como movimiento socioeducativo en favor de la calidad educativa – y Movimientos de Renovación Pedagógica – asociaciones de profesionales de la enseñanza. Insiste en la relación entre calidad educativa y renovación pedagógica, y las diferencias con los procesos de reforma que impulsan la innovación educativa. Analiza la problemática de la renovación pedagógica en el propio centro educativo, señalando algunas de las actuaciones que la pueden favorecer.

Finalmente plantea la especificidad del trabajo de los MRP en relación a la construcción de este movimiento socioeducativo, así como sus planteamientos generales. Todo ello, tomando como referencias el Proyecto «100 medidas para mejorar la enseñanza» y la organización del Primer Congreso de la Renovación Pedagógica (1993-1996) en Cataluña.

Cet article se propose d'aborder le concept de rénovation pédagogique sous un angle culturel et social, à partir de l'expérience lancée ces dernières années en Catalogne par les mouvements pour la rénovation pédagogique (MRP).

Il fait le point sur les différences entre la rénovation pédagogique, le Mouvement pour la rénovation pédagogique – en tant que mouvement socio-éducatif en faveur de la qualité de l'éducation – et les mouvements pour la rénovation pédagogique – associations de professionnels de l'enseignement. Il insiste sur le lien existant entre la qualité de l'éducation et la rénovation pédagogique et sur les différences avec les processus de réforme qui encouragent l'innovation dans l'enseignement. Il analyse la problématique de la rénovation pédagogique au sein de l'établissement scolaire, en mettant l'accent sur un certain nombre d'actions susceptibles de la favoriser.

Enfin, il expose la spécificité de l'action des MRP en liaison avec la construction de ce mouvement socio-éducatif, ainsi que ses grandes lignes. Le tout en prenant comme référence le projet « 100 mesures pour améliorer l'enseignement » et l'organisation du Premier congrès pour la rénovation pédagogique (1993-1996) en Catalogne.

This article aims to provide an approach to the concept of educational renewal from a cultural and social perspective, starting from the experiment carried out by the Movements for Educational Renewal (MER) in Catalonia in recent years.

It defines the differences between educational renewal, the Movement for Educational Renewal – as a socio-educational movement which encourages quality in education – and the Movements for Educational Renewal – professional teaching associations. It stresses the relationship between quality in education and educational renewal, and the differences from the processes of reform which promote innovation in education. It analyses the problems of educational renewal at the educational centres themselves, and points out some of the measures which may lead to it.

Lastly, it explains the specific nature of the work of the MERs in relation to the construction of that socio-educational movement, and its general approaches.

The reference points used throughout are the Project «100 measures to improve education» and the organisation of the First Congress for Educational Renewal (1993-1996) in Catalonia.